

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 20 mars 1919 kl. 3 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 6 i anledning av dels väckt motion om åvägabringande av utredning i fråga om beredande av kostnadsfri skolmateriel åt barn i folk- och småskolor, dels ock andra kammarens beslut i frågan.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 85, har herr *Oscar Olsson* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, om, i vilken utsträckning, på vad sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel, samt till riksdagen inkomma med de förslag, som utredningen kan föranleda. *Motion i första kammaren.*

I avseende å motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i föreskriven ordning inhämtat yttrande över motionen från skolöverstyrelsen, och nämnda yttrande är såsom bilaga fogat vid utskottets utlåtande.

I ovanberörda ämne ha inom andra kammaren under innevarande riksdag väckts följande motioner: *Motioner i andra kammaren.*

av herrar *Vennerström* och *Hage*, som i motionen nr 95 anhålla, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl.

Maj:t måtte låta utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel;

av herr *Berggren m. fl.*, som i motionen nr 96 yrka, att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel;

av herr *Eriksson* i Grängesberg *m. fl.*, som i motionen nr 198 föreslå, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, om, i vilken utsträckning, på vad sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel, samt till riksdagen inkomma med de förslag, som utredningen kan föranleda.

Beträffande motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionerna.

Andra kammar-
rens första till-
fälliga utskott.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har efter erhållen remiss av de i samma kammare väckta motionerna anfört följande:

»Den fråga, som behandlas i förutnämnda motioner, har av såväl 1917 som 1918 års lagtima riksdagar varit föremål för prövning. Kamrarna ha emellertid hittills icke kunnat uppnå samstämmiga beslut i ärendet. Meningsskiljaktigheten har väsentligen bestått däri, att andra kammaren ansett, att kostnadsfri skolmateriel helt eller delvis borde tillhandahållas *alla* folkskolans lärjungar, under det att första kammaren av såväl principiella som ekonomiska skäl ansett det riktigare, att denna förmån komme endast verkligt behövande till del.

Årets motionärer ha givetvis icke kunnat underlåta att närmare ingå på dessa olika meningar och taga ställning till desamma. Herrar Vennerström och Hage i motionen nr 95 och herr Berggren i motionen nr 96 ställa sig därvid mera reservationsfritt på andra kammarens ståndpunkt, under det att herr Eriksson i Grängesberg *m. fl.* i motionen nr 198, med fullt behjärtande av andra kammarens betänkligheter, dock förordar en utredning på så bred grundval, att båda kamrarnas synpunkter komma till beaktande. Herr Eriksson yttrar härom bland annat följande:

»Från de nu anförda synpunkterna tyckes inte mycket vara att anmärka mot första kammarens hållning att vilja befria de mindre bemedlade föräldrarna och så låta de rika både betala sin del av de tack vare beslutet ökade skatterna och sina barns skolmateriel. Men andra kammaren fann, att mycket vägande betänkligheter kunde göras gällande mot den ståndpunkten. Först och främst är det svårt för att inte säga omöjligt även med allra bästa vilja och efter än så samvetsgrann prövning att kunna riktigt uppdraga gränsen mellan behövande och icke behövande lärjungar, i synnerhet som taxeringsuppgifterna ingalunda lämna en fullt tillfredsställande ledning för bedömandet av föräldrarnes ekonomiska ställning. Vidare skulle en sådan uppdelning av barnen i behövande och icke behövande kunna införa i skolan en föga tilltalande ekonomisk klasskillnad.

Till dessa av andra kammaren uttalade betänkligheter kunna läggas flera. Här må det emellertid vara nog med att hänvisa till det förhållandet, att åtskilliga kommuner beslutat, i vissa fall sedan många år tillbaka, att hålla skolbarnen med fri skolmateriel. Detta gäller både lands- och stadskommuner (av de senare kunna nämnas som exempel Trollhättan och Malmö). Någon statistik över dessa kommuner finnes inte i skolöverstyrelsen, men det torde vara en undantagslös regel, att där sådant beslut en gång fattats, det sedan ej ens sättes ifråga, att man åter skall övergå till den gamla ordningen. Erfarenheterna av det här föreliggande förslagets genomförande tyckas således vara goda i de kommuner, där det tillämpats. Ett beslut i överensstämmelse med första kammarens ståndpunkt skulle då för dessa kommuner nödvändiggöra antingen ett frånträdande av den princip de funnit sig väl av i denna fråga, såvida de ville komma i åtnjutande av statsbidraget, eller också en lika besvärlig och ömtålig som från deras synpunkt alldeles onödig undersökning om föräldrarnas ekonomiska bärkraft.

Även om således skäl skulle kunna andragas för första kammarens ståndpunkt, förefaller det dock obestriddigt, att andra kammarens betänkligheter mot denna ståndpunkt inte utan vidare kunna avfärdas. Då båda kamrarna uttalat sig för en utredning i denna fråga, torde det således vara lämpligt att söka få den till stånd på en så bred grundval, att båda kamrarnas synpunkter vid utredningsarbetet komma till beaktande i den utsträckning de förtjäna. Detta vinnes, om i riksdagens skrivelse med anhållan om utredning varken förutsättes, att denna under alla förhållanden skall utmynna i förslag till befrielse för alla föräldrar eller begränsas att gälla endast vissa grupper av föräldrarna till barn i folk- och småskola.»

Vad de övriga motionärerna beträffar har herr Berggren i motivering till sin motion nr 96 anfört följande:

»Folkskolan har allt sedan sin tillkomst i vårt land varit obligatorisk för alla barn, som ej på annat sätt förvärvat kunskaper motsvarande dem folkskolan kan giva. Då därjämte kostnaderna för folkskolans undervisning lagts på det allmänna, på stat och kommun, hava statsmakterna erkänt det vara en samhällsangelägenhet att bereda alla barn det minimimått av kunskaper, folkskolan avser att bibringa.

Det synes då ej stå i överensstämmelse med denna princip, att en så avsevärd tunga som bekostande av skolmateriel skall läggas på föräldrarna, varigenom denna kostnad faller mycket ojämnt och ingalunda kommer att avvägas efter vars och ens bärkraft. Därigenom att den åsamkar de barnrika familjerna den största utgiften, kan man ju påstå, att den tvärtom hårdast drabbar dem, som hava den minsta bärkraften. Rättvisan kräver då, att denna beskattning liksom varje annan fördelas så rättvist som möjligt.

Men även för det lugna och jämna skolarbetet har denna fråga den allra största betydelse. Då föräldrarna själva skola för sina barn bekosta erforderlig skolmateriel, händer det ofta, att veckor, ja månader förflyta, innan detta kunnat ske. Att ett sådant förhållande skall för skolarbetet vara högst hinderligt, ligger i öppen dag.

Givetvis kan invändas, att så väl statens som kommunens medel tagas i anspråk för så många olika ändamål, att man ej ytterligare bör belasta dem. Detta må vara sant. Här gäller det emellertid utgifter för ett statsintresse, vilka utgifter i alla fall måste bäras av statens eller kommunens medlemmar, och det bör då ligga i allas intresse, att de bli så rättvist som möjligt fördelade.»

Herrar Vennerström och Hage yttra i sin motion nr 95 bland annat:

»Ytligt, men också blott ytligt betraktad kan första kammarens ståndpunkt förefalla mycket rimlig och förnuftig. Mot densamma tala dock en rad vägande betänkligheter, särskilt av praktiskt slag, vilka böra tillmätas en utslagsgivande betydelse. Det ställer sig ofta mycket svårt att avgöra om en lärjunge är behövande eller icke behövande. Den kommunala myndighet, förmodligen skolrådet, som skulle ha sig förelagt att uppdraga den i många fall härfina gränsen mellan bemedlade och mindre bemedlade, skulle komma i en rätt så kinkig och delikat belägenhet. Hos de föräldrar, som med rätt eller orätt ansåge sig orättvist behandlade, komme säkert att uppstå en avundsjuka och ett missnöje, som till förfång för det goda samförståndet mellan skolan och hemmen riktades in mot skolrådet och lärarna.

Normerna för uppdelningen komme att bli olika i olika kommuner. I en del kommuner skulle gränsen dragas strängare, i andra mildare. För barnen skulle uppdelningen efter föräldrarnas förmögenhetsställning vara till olust och skada. Redan i skolans första klasser skulle den ekonomiska klasskillnaden draga upp en osympatisk linje mellan fattiga barn och rika barn. Pinsamma känslor skulle med fog födas i de unga och mottagliga barnasinnena, när de lade märke till detta fattig- och klasstreck.»

Andra kammarens första tillfälliga utskott verkställde år 1917 en beräkning över föräldrarnas utgifter för skolmateriel till ett barn under hela skoltiden och kom därvid till ungefär följande belopp i en folkskola litt. E, den skoltyp, som på landsbygden vore den vanligaste: läseböcker (i småskolan) kronor 2: 50, läroböcker kronor 6: 50, förbrukningsmateriel kronor 12 eller tillsammans omkring 21 kronor. Utskottet framhöll, att dessa belopp beräknats under förutsättning, att skoldistriktet tillhandahölle läseböcker i den egentliga folkskolan, att böckerna så noga vårdades, att en bok av varje slag kunde användas under hela skoltiden, och att ingen vårdslöshet med förbrukningsmaterielen ägde rum. Om, såsom ofta vore fallet, läraren lämnade barnen materielen till självkostnadspris och samma bok kunde användas av ett par syskon, vore det möjligt att något nedbringa denna kostnad, men å andra sidan torde det knappast lyckas att få alla barn att iakttaga så stor noggrannhet och sparsamhet, som här förutsattes, varför utgifterna för skolmateriel i många fall uppginge till ännu högre belopp. Likaledes vore kostnaderna något mindre i halvtidsläsande skolor, men däremot större i skolor i städer och industrisamhällen, vadan man torde kunna anse nyssnämnda belopp som ett medeltal. För en familj med stor barnskara kunde således utgifterna för endast skolmateriel uppgå till hundratals kronor.

Härav framgår, att ifrågavarande kostnader för ett par år sedan uppgingo till ingalunda obetydliga belopp, och på grund av penningvärdets fall äro naturligtvis dessa priser numera avsevärt stegrade. Enligt uppgifter, som utskottet inhämtat, har under de två senaste åren priset på skolmaterielen ökats med ungefär 125 procent, vilket innebär, att för varje skolbarn utgifterna till skolmateriel per år i medeltal uppgå till ungefär 8 kronor. För samtliga skolbarn i hela landet torde alltså ifrågavarande utgifter med nuvarande pris uppgå till omkring 5 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor.

Såsom redan angivits beslutade första kammaren vid 1918 års riksdag att begära utredning angående beredande av fri skolmateriel åt barn av obemedlade eller mindre bemedlade föräldrar. Gent emot denna första kam-

marens ståndpunkt anförde andra kammarens första tillfälliga utskott, till vilket ärendet återremitterades, följande:

»Som av ovanstående framgår har första kammaren icke biträtt andra kammarens i ämnet fattade beslut utan ansett, att den skolmateriel, varom det här är fråga, visserligen borde kostnadsfritt tillhandahållas, men icke alla lärjungar utan endast sådana, som efter noggrann prövning befunnes verkligen vara i behov därav.

En sådan ståndpunkt kan måhända vid ett flyktigare betraktande förefalla rimlig och naturlig, men en närmare prövning ger dock vid handen, att mycket vägande betänkligheter kunna göras mot densamma. Först och främst är det svårt för att icke säga omöjligt även med allra bästa vilja och efter än så samvetsgrann prövning att kunna riktigt uppdraga gränsen mellan behövande och icke behövande lärjungar, i synnerhet som taxeringsuppgifterna ingalunda lämna en fullt tillfredsställande vägledning för bedömandet av föräldrarnas ekonomiska ställning. Detta har också av erfarenheten bekräftats. Vidare skulle en sådan uppdelning av barnen i behövande och icke behövande införa i skolan en föga tilltalande ekonomisk klasskillnad.»

Utskottet vidhåller även i år denna uppfattning. De, som äga praktisk erfarenhet av skolarbetet, veta allt för väl, huru svårt det merendels är att på ett fullt rättvist sätt uppdelna skolbarnen i behövande och icke behövande. Dessa svårigheter framträda redan nu påfallande tydligt vid olika tillfällen, t. ex. då det är fråga om kostnadsfri bespisning eller tilldelning av kläder åt behövande skolbarn. Det är vanligen ytterst vanskligt att kunna fullgöra detta uppdrag så, att icke missnöje uppkommer hos föräldrarna till de barn, som icke ansetts böra komma i åtnjutande av dessa förmåner.

Härtill kommer, att många föräldrar, som verkligen vore i behov av detta understöd, skulle av ren ambitionskänsla avstå därifrån, i händelse det erhöles karaktären av något slags fattigunderstöd.

Vem skulle för övrigt verkställa den ifrågavarande uppdelningen av barnen? Skolrådet kunde väl härvidlag knappast mer än giva allmänna anvisningar, utan måste det bliva lärarens uppgift. Förutom det att läraren åtminstone i större skoldistrikt knappast kunde äga härför nödig personkännedom, komme han ofta råka i en sådan ställning till hemmen, att detta skulle menligt återverka på hans skolverksamhet i övrigt.

Det viktigaste skälet mot ett beslut i enlighet med första kammarens uppfattning anser dock utskottet alltjämt vara, att man därigenom skulle riskera att bland barnen få införd en klasskillnad, som ur uppfostrans synpunkt vore allt annat än önskvärd.

På grund av vad utskottet sålunda framhållit, får utskottet med anledning av förevarande motioner hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Såsom motionärerna i första kammaren erinrat, har förevarande fråga tidigare varit föremål för omprövning i riksdagen, senast år 1918, varvid första kammaren beslöt att avlåta skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun kunde åstadkommas för övertagande helt eller delvis av *obemedlade och mindre bemedlade* föräldrar nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolor bekosta erforderlig skolmateriel. Andra kammaren beslöt för sin del att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande möjligheterna att, oavsett förmögenhetsställningen, bereda barn i folk- och småskolor kostnadsfri skolmateriel. Ehuru eniga därom att en utredning av berörda fråga vore önskvärd, stannade kamrarna således på grund av olika meningar rörande omfattningen av den ifrågasatta befrielsen i olika beslut.

Utskottet.

Om emellertid en utredning bör komma tillstånd — och utskottet vill med hänsyn till vad i ärendet förekommit icke motsätta sig detta — synes dock icke lämpligt, att riksdagen giver bindande direktiv, utan bör utredningen, såsom av den i ärendet hörda sakkunniga myndigheten förordats, vara förutsättningslös. Vad särskilt angår frågan, huruvida alla eller blott mindre bemedlade och icke bemedlade barn böra komma i åtnjutande av den ifrågasatta förmånen, så synes det utskottet så mycket mindre lämpligt att därutinnan binda utredningsarbetet, som det så vitt utskottet kan finna bör göras beroende av utredningens resultat, vilken mening som i nämnda hänseende bör givas företräde.

Andra kammarens utskott företräder såsom framgår av dess utlåtande en mot utskottets avvikande uppfattning, i det andra kammarens utskott principiellt uttalar sig för att alla barn i folk- och småskolan böra komma i åtnjutande av fri skolmateriel. Då utskottet såsom ovan nämnts håller före,

att utredningen bör vara förutsättningslös, kan utskottet icke tillstyrka, att första kammaren biträder andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Utskottet får alltså hemställa,

1. att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut;

2. att första kammaren måtte för sin del besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning beträffande dels i vilken omfattning behov förefinnes av lättnad i de kostnader, som hittills i regel påvila familjeförsörjare i och för anskaffande av erforderlig materiel åt deras i folkskolan undervisade barn, dels i vilken utsträckning och på vad sätt det kan finnas lämpligt och möjligt att av allmänna medel bereda lättnader i dessa kostnader, dels ock huruvida och efter vilka grunder en samverkan härutinnan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas.

Stockholm den 20 mars 1919.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Bergman, Hulting, Malkolm Petterson, Schyller, Lillienau* och *Oscar Olsson*.

Bilaga.

Till KONUNGEN.

Med återställande av remissakten får Skolöverstyrelsen härmed i underdånighet avgiva begärt utlåtande angående en vid årets riksdag inom första kammaren av herr Oscar Olsson m. fl. väckt motion (nr 85) om åvägabringande av utredning i fråga om beredande av kostnadsfri skolmaterieell åt barn i folk- och småskolor.

Ett av de viktigaste villkoren för att arbetet i folkskolan skall medföra det gagn, som därmed avses, är, att samtliga lärjungar äga tillgång till erforderliga läro- och läseböcker samt annan behövlig skolmaterieell. De med anskaffandet av denna materieell förenade kostnaderna — dock i allmänhet med undantag av kostnaderna för läseböcker — hava hittills i regel påvilat föräldrarna. Allt efter som undervisningen i folkskolan utvecklats, hava dessa kostnader ökats, och för en familjeförsörjare med flera skolpliktiga barn kunna de numera uppgå till ganska avsevärda belopp. För de mindre bemedlade innebära dessa utgifter tvivelsutan en kännbar ekonomisk uppoffring, och många fattiga familjer äro icke i stånd att av sina knappa tillgångar avstå de för ändamålet behövliga medlen.

På grund av dessa förhållanden har allt starkare framträtt ett behov därav, att föräldrarna i och för anskaffande av nödig skolmaterieell åt sina barn erhöles understöd av allmänna medel. Insikten om detta behov har givit anledning till att frågan upptagits till behandling och gjorts till föremål för framställningar såväl hos riksdagen som hos kommunala myndigheter. Härvid har det emellertid visat sig, att meningarna varit mycket delade såväl i rent principiellt hänseende som beträffande i vilken utsträckning och på vad sätt sådant understöd borde beredas. Redan härav synes framgå, att denna fråga, om den skall kunna lösas på ett tillfredsställande sätt, kräver en grundlig utredning, genom vilken skulle kunna vinnas en säkrare kännedom om det föreliggande behovet och en klarare uppfattning om lämpligaste sättet att tillmötesgå detsamma.

Inom många kommuner hava redan åtgärder vidtagits, genom vilka kommunen i större eller mindre utsträckning från föräldrarna övertagit här ifrågavarande kostnader. Det är sålunda numera ganska vanligt, att barnen från de fattigaste hemmen erhålla böcker och annan skolmaterieell fullständigt kostnadsfritt på skolkassans bekostnad. I en del skoldistrikt har den anordningen vidtagits, att böcker och materieell inköpas för distriktets räkning och tillhandahållas lärjungarna till ett mer eller mindre nedsatt pris, och att den därvid uppkommande skillnaden mellan inköpspriset och det nedsatta försäljningspriset utgår av skolkassans medel. I vissa skoldistrikt är det endast barn från mindre bemedlade familjer, som komma i åtnjutande av sådan prisnedsättning, i andra distrikt åter har man för att undgå en i flera avseenden vanskelig uppdelning av lärjungarna i bemedlade, mindre bemedlade och obemedlade medgivit prisnedsättning åt alla lärjungar i skolan. Några kommuner hava till och med påtagit sig hela kostnaden för materieell åt samtliga skolbarn, oberoende av föräldrarnas ekonomiska förhållanden. Vid de åtgärder i här ifrågavarande syfte, som

vidtagits inom skilda skoldistrikt, hava sålunda beträffande understödsmedlens användning och fördelning väsentligt olika tillvägagångssätt blivit tillämpade och prövade. En jämförande undersökning av dessa skulle helt visst kunna bli av vägledande betydelse för frågans lösning.

Det är emellertid uppenbart, att, om kommunerna i allmänhet skulle, såsom på flera håll redan är fallet, delvis eller helt övertaga här berörda kostnader, denna pålaga komme att mycket ojämnt drabba de olika kommunerna och för de i ekonomiskt avseende mindre bärkraftiga bli i hög grad betungande. Med tanke härpå synes det framställda förslaget, att i denna angelägenhet en samverkan mellan stat och kommun måtte komma till stånd, vara väl värt att tagas under närmare utredning och omprövning.

För att den ifrågasatta utredningen skall kunna giva den ledning för frågans bedömning, som med densamma avses, måste vid densamma de här anförda olika synpunkterna bli beaktade, och det är därför enligt Överstyrelsens mening av vikt, att utredningen kommer att verkställas utan några på förhand givna bindande förutsättningar.

I betraktande av vad ovan blivit anført, finner Överstyrelsen i likhet med motionärerna det för ett tillfredsställande ordnande av ifrågavarande angelägenhet vara önskvärt och behövt, att en utredning föranstaltas beträffande dels i vilken omfattning det förefinnes behov av lättnad i de kostnader, som hittills i regel påvilat familjeförsörjare i och för anskaffande av erforderlig materiell åt deras i folkskolan undervisade barn, dels i vilken utsträckning och på vad sätt det kan befinnas lämpligt och möjligt att av allmänna medel bereda lättnad i dessa kostnader, dels och huruvida och efter vilka grunder en samverkan härutinnan mellan stat och kommun skulle kunna åstadkommas.

Stockholm den 18 februari 1919,

Underdånigst

för Skolöverstyrelsens chef
K. E. SANDBERG.

HJALMAR BERG,
föredragande.

G. Hummerhielm.

I detta ärendes slutliga handläggning hava deltagit generaldirektören Bergqvist, avdelningschefen undervisningsrådet Sandberg, föredraganden samt ledamoten Bruce.